

Крістіна Золотарьова
**СКУЛЬПТУРА ТА ЗОБРАЖАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО НАРОДУ
МАЙЯ**

Майя – дивовижна цивілізація, основними надбаннями якої є: високоточна календарна система, математичні розрахунки (нуль, великі величини), дослідження та відкриття в астрономії, писемність (велика кількість дослідників вважає, що точні науки і письмо виникли і розвивались під прямим впливом цивілізації ольмеків), медицина (проводились достатньо складні оперативні втручання в організм, створювались різноманітні засоби лікування). Література і писемність були реформованими та адаптованими версіями письма «народу ягуарів», але прикладів для повноцінного аналізу та дослідження збереглося катастрофічно недостатньо.

Релігійна система була достатньо самотутньою: політеїстична система вірувань, взаємозв'язок між людиною і богами, осмислення структури Всесвіту (залежності діяльності і наукових розробок – математичних розрахунків від цієї структури). На відміну від Месопотамії (де взаємовідносини «людина – вища сила» були максимально відстороненими), давні майя розуміли взаємодію з богами як повноцінний, обов'язковий та відповідальний процес. Від цього йде багатогранний комплекс ритуальних дій [1], що демонстрував своєрідну співпрацю між людьми і вищим порядком (в усіх його проявах). Тому, обов'язкові моменти жертвоприношень (не завжди з літальною кінцівкою, частіше символічних – проколи тіла, кровопускання) і ритуальні дії (танці, музичні вистави, молитви та інш.) були повсякденними елементами життя давніх майя. Провідниками між звичайним народом і богами були жерці (які відрізнялись широкими науковими, суспільними, гуманітарними знаннями) і упорядкована ієрархічна система жрецької общини. Можна сказати, вони були двигунами науки, культури і світогляду цього народу, працювали і жили у храмах, які були взірцями кращих надбань суспільства і прикладами яскравого, самотутнього стилю.

Найвідомішими і частково дослідженими містами регіону майя є (алфавітний порядок): Абай Такалик, Алтун Ха, Бекан, Бонампак, Дос-Пілас, Ек-Балам, Ель-Мірадор, Ель-Перу, Ель-Портон, Ізапа, Іхімче, Кабах, Калакмуль, Камінальхуу, Канкуен, Караколь, Квірігва, Коба, Колха, Комчен, Копан, Котсумалгуапа, Куелло, Ла-Бланка, Ламанай, Ла-Мільпа, Майяпан, Мікско-Вьехо, Накбе, Нако, Наранхо, Паленке, Пьедрас-Неграс, Ріо-Асуль, Санта-Ріта, Сейбал, Серен, Серрос, Тайясал (Тах-Іца), Тасумаль, Тікаль, Тоніна, Тулум,

Уашахтун, Уканалъ, Уатлан, Ушмаль, Цібільчальтун, Чальчуапа, Чічен-Іца, Шунантунич, Яксуна, Яшчілан [4, с. 103-116].

Практичність, пропорційність, геометричність – основні риси будування і проєктування в цивілізації давніх майя. Виділялися дивовижні стели, величаві храмові комплекси з великою кількістю сходин і потаємних приміщень (Альберто Рус Луильє одним з перших звернув увагу на своєрідний вигляд підлоги у «Храмі Написів» у Паленке [2]). Співпраця Фредеріка Кезервурда і Джона Стефенца дозволяє отримати детальне уявлення про зовнішній вигляд архітектурних пам'яток, ілюстрації яких мають професійне та інформативне виконання [3].

Періодом архаїки в культурі цього регіону традиційно вважають 7-1,2 тис. до н.е., коли закладались і формувались попередні обрії майянської цивілізації, а саме: заселенням (що відбулось в період від 12000 до 7000 р. до н.е.) і розширенням ореолу існування цього народу. Під перехідним періодом можна розуміти такі історичні періоди в історії майя, які традиційно мають назву: рання преκласика (1200-1000 р. до н.е.), середня преκласика (1000-300 р. до н.е.), пізня преκласика (300 р. до н.е. – 250 р. н.е.). Період Давнього Царства хронологічно підрозділяють на такі ланки: рання κласика (250-600 н.е.), пізня κласика (600-900 н.е.), кінцева κласика (800-1000 н.е.). Нове Царство: постκласика, а саме: рання постκласика (900-1200 р. н.е.), пізня постκласика (1200-1521 р. н.е.) [4, с. 17-23].

Скульптура народу майя розвивалась разом з усім мезоамериканським регіоном і несе в своїй техніці та сюжетах частини впливу багатьох культур регіону, тобто вона не формувалась відокремленим та ізольованим способом. Техніка майя вражає стильовими різновидами та просторовими прийомами, були задіяні як горельєф, барельєф, різьба, так і експериментування з об'ємом (в залежності від періоду).

Майянська скульптура має чітко виділені і характерні образотворчі прийоми та відрізняється великою кількістю монументальних робіт, які найчастіше є органічною частиною архітектурного ансамблю (а іноді і центральною). Матеріал для монументальної пластики використовувався той, що був присутній в необробленому вигляді на території, а саме: вапняк і деревина. Скульптура була включеним, обов'язковим елементом в архітектурі давніх майя (в храмах, декоративні колони, сходи, панелі).

Змістовне наповнення, орнаментальне забарвлення, використання «ієрогліфів», писемності як декоративного елемента, як доповнення до скульптурної композиції, кольорове, насичене деталями

прикрашання будівель, релігійна та класова, власна тематика, ярко виражена орнаментальність та стильові відмінності в залежності від територіального положення – одні із характерних рис мистецтва культури народу майя.

Гарною ілюстрацією, що наглядно демонструє «включеність» в архітектурний ансамбль скульптурних об'єктів майянської культури, може послужити праці художника, дослідника і мандрівника – Ф. Кезервурда. Оpubлікована в Лондоні (1844) його ілюстрована робота під назвою «Види античних монументів в Центральній Америці, Чіапасі і Юкатані» [3]. Дивлячись на ці роботи, можна не тільки оцінити всю дивовижність моменту наукового відкриття (вперше побачені і задокументовані дослідниками), а й оцінити архітектурні та скульптурні особливості культури регіону майя. Скульптури малих форм виготовлялись з нефриту, обсидіану, цінних металів, кременю та іншого дрібнозернистого [2, с. 191] каміння, також із кості і мушлі. Цікавим прикладом для ознайомлення і вивчення характеристик, стилістики скульптури малих форм є каталог виставки музею Метрополітен «Мистецтво доколумбового золота. Колекція Ян Мітчелл» [5].

Тематика скульптурних витворів зображального мистецтва культури майя була дуже різноманітною, відображала соціальні віяння свого часу. Основна увага приділялась державним (зображення осіб високого статусу, рівня, становища: правителів, жерців) та релігійним сюжетам (зображення божеств, яких персоніфікували, або їх символічним відображенням: звірі, рослини, геометричні фігури), не обходячи стороною класові моменти суспільства (зображення простих людей у більш спрощеній формі).

Одним із яскравих елементів, зображальних форм, що використовувався в оздобленні храмів, стел, олтарів (у більш пізній період) різноманітних архітектурних споруд, була маска. Маска виступала своєрідним симбіозом людського і тваринного, демонструючи таким чином символічну дуалістичність. Тему масок розглядає американський історик, антрополог, археолог Г.Дж. Спінден у своїй праці під назвою «Античні цивілізації Мексики та Центральної Америки» [6, с. 76].

Слід зауважити, що через різницю в мистецтві і архітектурі, в залежності від регіону чи міста, стилістику поділяють не тільки хронологічно, а й географічно. Основні стилі по територіальному знаходженню характерних культурних пам'яток – класичного періоду: Петен (Уканал, Йашха, Волантун та інш.), Мотагуа (Копан, Кірігуа), Усумасінта (Пьєдрас-Неграс [4, с. 120], Йашчілан, Бонампак,

Хонута, Баланкан, Моралес, Ель-Крібе, Ла-Мар та інші.), Паленке, Ріо-Бек – Ченес (Пасьон-дель-Кристро, Печаль), Пуук (Ушмаль, Кабах, Лабна, Шкалумкін, Ошкінток, Чакмульгун та інші.), посткласичного: Чічен-Іца, Майяпан, Тулум (Шельха, Шкарет, Плайя-дель-Кармен, Пальмуль, Ичаатун, Нисукте та інші.) [2, с. 192 - 203]. Кожен регіон в окремий історичний період відрізнявся аутентичним стилем і особливою манерою як в архітектурі, скульптурі, так і в живописі, кераміці.

Живопис, художня кераміка, ювелірні прикраси носять відбиток загальних традицій, тематика має релігійні, історичні, хронологічні і державні мотиви (як і архітектура, скульптура). Найвідоміші в наш час зразки, що збереглися (знайдені в містах: Бонампак [2, с. 155], Чакмульгун, Мульчик, Паленке, Чічен-Іца, Тулум), демонструють сцени побуту, воєнні дії, ритуальні процеси, містичні акти, символічні (місцями алегоричні) зображення, щедро розбавленні чіткими, графічними, багато навантаженими орнаментальними елементами.

Таким чином, скульптура і зображальне мистецтво народу майя за весь період свого існування змінювались та розвивались невід'ємно від суспільно-культурних, державних, релігійних процесів. Дослідникам у наш час знайома лише маленька частка не тільки майянської культури, а й культури всього мезоамериканського регіону.

Ця тема демонструє потенціал, який не втратить своєї актуальності у найближчі роки (десятиріччя), бо залишається колосальний пласт не знайденої, не опрацьованої і не дослідженої інформації.

Джерела та література:

1. Гуляев В.И. Города-государства майя (структура и функции города в раннеклассовом обществе). М.: Наука, 1979.304 с.
2. Рус А. Народ майя / Пер. с исп. с сокр. Э.Г. Александренкова; Науч. ред. и авт. предисл. В.И. Гуляев. М.: Мысль, 1986.256 с., 40 л. ил., карт.
3. Catherwood F. Views of ancient monuments in Central America, Chiapas and Yucatan. London, 1844. 58 p.
4. Foster L.V. Handbook to life in the ancient Mayaworld. New York: Facts on File, 2002. 417 p.
5. Michell J. The art of precolumbian gold / Exhibition shown at the Metropolitan Museum of Art. New York, May 9 to August 11, 1985. ed. Elizabeth P. Benson Italy, 1985. 248 p.
6. Spinden H.J. Ancient civilizations of Mexico and Central America. New York, 1917. 238 p.